

Antero Leitzinger

Tutkija, VTT
Maahanmuuttovirasto
antero.leitzinger@migri.fi



Kansainvaelluksista kirjainvaelluksiin

Kirjojen kulkeutuminen lukijalta toiselle paljastaa, mikä ja ketä milloinkin on kiinnostanut. Sata vuotta sitten maahanmuuton valtakunnallista hallintoa edusti Etsivän keskuspoliisin passitoimisto, jonka virkamiesten käytössä oli oma kirjasto. Sen tiedämme muutamista kirjoista, jotka ovat periytyneet Maahanmuuttovirastolle. Niissä on EK:n leimat ja hyllyluokkamerkinnot, joista vanhin vuodelta 1931. Muiden kirjojen jäljille johdattaa Moskovassa painettu A. P. Menshikovin "Ohrana i revoljutsija", jonka kolmas osa vuodelta 1932 on saanut merkinnän "C.I.I.e" ja vilisee eri kynillä tehtyjä alleviivauksia sekä reunahuomautuksia. Kirjan ensimmäinen (kuten toinenkin) osa löytyy nykyisestä Kansalliskirjastosta, jolle sen lahjoitti hankintakirjan mukaan Suojelupoliisi 18.3.1949. Ensimmäinen osa oli painettu vuonna 1925 ja saattoi kuluu etsivä Urho Kekkonen käsissä, joka keräsi vuosina 1925-1928 ulkomailta aineistoa lopulta toteuttamatta jääneeseen väitöskirjaansa provokaatioiden käytöstä poliisityössä.

SUPOlla on nykyisinkin oma kirjastonsa, mutta vanhimmat kirjansa se lahjoitti pois useassa erässä. Osa lienee kuitenkin unohtunut passitoimistoon, josta tuli vuonna 1949 Ulkomaalaistoimisto. Sen johdossa pysyi Aarne Kovero 1930-luvulta 1970-luvulle asti. Ulkomaalaistoimisto muuttui vuonna 1989 Ulkomaalaiskeskukseksi, joka sai seuraavana vuonna määrärahan kirjastoaan varten. Maaliskuussa 1992 alettiin kerätä kirjoja työhuo-

neista ja seuraavan vuoden lopulla niitä oli luetteloitu jo 1009 nimikettä ja 1143 nidettä.

Ulkomaalaishallintoa oli hajautettu myös Irmeli Tuomarlan luotsaamalle Sosiaalihalituksen pakolaistiedotukselle. Kansanedustaja Jörn Donnerin aloitteesta sille myönnettiin jo syksyllä 1987 erityismääräraha, jonka avulla perustettiin Pakolaisasiain kirjasto. Seuraavana vuonna se ryhtyi julkaisemaan vuosittaista alan kirjallisuusluetteloa, joka nimettiin Aineistolehdeksi, sekä tiedotteita, joista sukeutui neljästi vuodessa ilmestynyt aikakauslehti Pakolaisinfo, myöhemmin MoniTori.

Ulkomaalaiskeskus muuttui Ulkomaalaisvirastoksi ja sen kirjasto sekä Pakolaisasiain kirjasto palvelivat virkamiesten ohella ulkopuolisiakin mahdollisuuksiensa mukaan. Maaliskuun ensimmäisestä päivästä tuli niille toistuvasti tärkeä päivämäärä. Pakolaisasiain kirjasto nimittäin siirrettiin 1.3.1997 työministeriön maahanmuutto-osaston alaisuuteen ja Mervi Virtanen nimesi sen Maahanmuuttokirjastoksi, jonka sisältö laajeni muuhunkin maahanmuuttoon kuin pakolaisuuteen.

Maahanmuuttokirjasto lainasi vuonna 2000 lähes 4000 kirjaa, joista 80 prosenttia muille kuin virkamiehille. Sinä vuonna uusia nimikkeitä luettelointiin 380. Kokoelma oli karttunut vähitellen myös 80 prosenttiin gradu-tutkimuksella tai muulla opinnäytteellä ja se sai täydennystä virkamiesten kuten entisen ulkomaalaisvaltuutetun Antti Seppälän

sekä työministeriön tutkimuspäällikön Timo Filpuksen lahjoituksista. Toisaalta kirjaston jatkuva muuttaminen Helsingin yliopiston lähistöltä hieman hankalampien liikenneyhteyksien päähän, sähköisten kirjojen yleistyminen, lehtitilauksista tinkiminen ja virkamiesten kiireet vähensivät asiakasmääriä tasaisesti vuosituhannen vaihteen jälkeen.

Maahanmuuttokirjaston 10 000 ja Maahanmuuttovirastoksi muuttuneen Ulkomailuviraston 3500 kirjaa yhdistettiin 1.3.2008 avattuun uuteen Maahanmuuttokirjastoon, joka toimi Maahanmuuttoviraston yhteydessä mutta erillisessä rakennuksessa. Maahanmuuttokirjasto järjesti kirjakahvilatilaisuuksia ja seminaareja alentaakseen asiakkaiden kynnystä tapaamisiin virkamiesten kanssa. Vuonna 2018 tehtiin 5341 hakua sähköisistä tietokannoista. Siksi tuli järkytyksenä, että Aleksis Kiven päivänä 2019 Maahanmuuttovirasto väläytti ajatusta kirjaston lakkauttamisesta. Vaikka virasto oli aina vakuutellut päätöksensä perustuvan tutkittuun tietoon ja pikaiset selvitykset osoittivat, ettei kirjaston lakkauttamisesta koituisi kuin puoli prosenttia tarvittavista taloudellisista säästöistä, 12.12.2019 Maahanmuuttovirasto päätti lakkauttaa Maahanmuuttokirjaston, joka sulki ovensa yleisöltä 1.3.2020.

Koronakevät oli yleensäkin rankkaa aikaa kaikille kirjastojen ystäville. Tieteelliset kirjastot tuskin olivat holtittomiin lähikontaktteihin hakeutuvien väkijoukkojen kokoontumispaikkoja, mutta silti ne kaikki suljettiin. Vaikka ravintoloista sai noutoruokaa, hengenravintoa ei jaettu edes kirjastoautoilla. Suomi oli aiemmin ylpeillyt kirjastopalvelujensa suosiolla, mutta kahteen kuukauteen kukaan ei kyseenalaistanut uhrauksen tarpeellisuutta. Niinpä Maahanmuuttokir-

jaston tyhjentäminen aloitettiin synkissä tunnelmissa. Onneksi kirjarovioita ei ehditty sytyttää, kun Siirtolaisuusinstituutin kirjasto riensi apuun ja pelasti osan kirjoista. Loput lähes 12 000 nimikkeestä muutettiin Maahanmuuttoviraston toimitiloihin Pasilaan. Kirjastonhoitaja Nina Korhonen oli 30-vuotissella urallaan saatellut monta muuttoa, joista tämä oli tuskallisin, mutta Maahanmuuttoviraston maatietopalvelun tutkijat tekivät selväksi, että perinteisiä kirjoja tarvittiin yhä eikä hylättäisi. Peijaiset peruuntuivat ja kirjaston lakkauttamisen sijasta alettiin puhua sen muutosta.

Maahanmuuttokirjasto, jonka juuret ulottuvat yhtäältä Etsivän keskuspoliisin 1930-luvun kokoelmiin asti ja toisaalta 1980-luvun Pakolaistiedotukseen, kituuttaa nyt, mutta pyrkii edelleen palvelemaan ketä tahansa, joka suinkin löytää tiensä osoitteeseen kirjasto@migri.fi — ja vaikka kaikki valtakunnan kirjastot vielä kerran suljettaisiin uhkana kansanterveydelle, kukaties jossain Pasilan aseman kulmilla voisi pimeä kirja vaihtaa lukijaa huomaamattomassa pakkauksessa...

Kirjastot heijastavat tiedon ja tutkimuksen arvostusta, joka vaihtelee, mutta ei sivistyneessä yhteiskunnassa koskaan kuole. Kunhan kirjoja ei tuhota, niiden "rivien välit" (käytöstä kielivät merkinnät ja vaellukset paikasta toiseen) voivat kertoa tarinoita, jotka eivät välittyisi sähköisesti. Kansainvälinen muuttoliike on kulttuuriperintöä, jota kirjastojen kuuluu vaalia. Vain siten päättäjät ja kansa voivat ymmärtää, ettei aihe ole uusi eikä vanhene, eikä laadukasta politiikkaa tehdä tieteellisessä tyhjiössä lyhytnäköisten nimellisten säästöjen tai oikkujen vallassa. Vaikeat ajat on ylitetty aiemminkin.